

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav pro dějiny umění
Dějiny výtvarného umění

Autoreferát (teze) disertační práce

Lucia Kvočáková

**Budovanie identity „slovenskej“ moderny vo vzťahu k idei
čechoslovakizmu**

Building the Identity of „Slovak“ Modernism in Relation to the Idea of
Czechoslovakism

Vedoucí práce doc. PhDr. Marie Rakušanová, Ph. D.

Úvod do problematiky

Dizertačná práca sa zameriava na skúmanie vzťahov slovenskej a českej výtvarnej moderny (umelci, kritici, teoretici) v období prvej Československej republiky (1918 – 1938) a na konštrukciu ich identity vo vzťahu k idei čechoslovakizmu. Tá mala ideovo podporiť spojenie územných celkov, ktoré spolu historicky a kultúrne nemali veľkú súvislosť. Snahy o definovanie československého umenia boli patrne najmä na českej strane republiky, kde však bolo pod pojmom „československý“ chápané vlastne „český“. Obyvateľstvo slovenskej časti republiky trpiace krízou identity sa po rokoch maďarizácie (od roku 1867) snažilo vyrovnáť nielen s tým, čo to znamená byť „Čechoslovákom“, ale najmä s tým, čo je to byť „Slovákom“. Vo výtvarnom umení sa to prejavilo hľadaním toho „pravého slovenského“ umenia, ktoré by vyjadrilo „slovenskú podstatu“.

V rámci novej geopolitickej situácie po prvej svetovej vojne bolo hľadanie novej národnej, či štátnej identity všeobecným trendom novovzniknutých štátov. Sebaprezentácia týchto štátov skrze vizuálnu kultúru oscilovala medzi dvoma pólmi – tradíciou a inováciou, aj keď s častejším príklonom k tradícii. Snahou o inováciu vizuálnej štátnej sebaprezentácie boli napríklad konštruktivistické experimenty v počiatoch Sovietskeho zväzu, avšak väčšina nových štátov znovu-oživovala formy a motívy minulosti, prostredníctvom ktorých konštruovali kontinuitu národných dejín.¹ To platí aj pre Československo, kde sa mnohí umelci v počiatoch prvej republiky, predovšetkým v Čechách, snažili o tzv. „národní styl“.² Hľadali sa nové formy, ktoré mali reprezentovať predovšetkým mladú demokraciu.

Ak hľadanie národnej identity znamená diferenciáciu medzi „my“ a oni“, tak je potrebné povedať, že v rámci Československa malo „my“ rozličný obsah pre Čechov ako pre Slovákov. Zatiaľ čo Česi ho vnímali v intenciách *československý* rovná sa *český* a paternalisticky zahŕňali aj ľudí žijúcich na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi, pre Slovákov to znamenalo my Slováci (bez Čechov a najmä bez Maďarov). Spolu s konštrukciou jednotného československého národa vznikali postupne aj snahy o „vynájdenie“ spoločnej československej histórie a tiež kultúry. Českí historici sa snažili dokázať, že dejiny Čechov a Slovákov pred rokom 1918 je možné chápať ako jeden celok, čo sa premietlo do oficiálnych učebníc a vedeckopopulárnych štúdií. To sa však na Slovensku nestretlo úplne s pochopením a väčšina

---

¹ Arnold Bartetzky - Marina Dmitreva - Stefan Troebst (eds.), *Neue Staaten – neue Bilder? Visuelle Kultur im Dienst staatlicher Selbstdarstellung in Zentral- und Osteuropa seit 1918*, Köln 2005, s. 6.

² Viď napr. Vendula Hnídková, *Národní styl. Kultura a politika*, Praha 2013.

slovenských historikov, ako aj širšia verejnosť, zastávala stanovisko slovenského historika Daniela Rapanta, inak stúpenca úzkej česko-slovenskej spolupráce, ktorému sa už v tridsiatych rokoch podarilo konštrukt spoločných československých dejín vyvrátiť.³ Podobne ako sa nepodarilo skonštruovať spoločný československý príbeh, tak sa nepodarilo skonštruovať ani jednotné československé umenie, a to nielen pred rokom 1918, ale ani po ňom. Na snahy o skonštruovanie československej identity prostredníctvom súdobej umelecko-historickej literatúry poukázala Marta Filipová, ktorá hovorí, že v rámci snahy o vybudovanie tejto identity, bolo do výskumov zaradené aj umenie Slovenska. Na to sa však nazeralo diskriminačným spôsobom, čo Filipová dokazuje na umelecko-historickej literatúre publikovanej v priebehu dvadsiatich rokov 20. storočia, ktorej ambíciou bolo mapovať *československé* umenie. Autori napriek dôslednej aplikácii politického konštrukt *československý* v každej stati, nezaradili ani jedno dielo z územia Slovenska a venovali sa len umeniu českých zemí s občasným zaradením umeleckých diel Moravy, čím vytvorili názor, že české zeme sú centrom českej kultúry a umenia.⁴

Konštrukciou kultúrnej identity Československa, či jeho národnou reprezentáciou prostredníctvom umenia, sa dlhodobo zaoberá aj česká historička umenia Milena Bartlová. Tejto téme sa venovala aj v rámci výstavného projektu *Budování státu: reprezentace Československa v umění, architektuře a designu* (výstup výskumného projektu podporeného z programu NAKI), ktorého súčasťou bola aj obsiahla publikácia – výstavný katalóg. Tohto projektu sa zúčastnila celá Katedra teórie a dejín umenia UMPRUM. Autori sa pokúsili predstaviť vizuálnu kultúru Československa slúžiacu ako nástroj štátnej reprezentácie, a to nielen v rokoch 1918 – 1938, ale aj po druhej svetovej vojne. Tu Bartlová upozorňuje na dvojakú historickú pamäť v rámci česko – slovenských vzťahov. Je potrebné podotknúť, že napriek snahe autorov aj o určitú reflexiu umenia na území Slovenska sa autori, predovšetkým v statiach venovaných obdobiu prvej republiky, problematike vzťahu „českého“ a „slovenského“ umenia v kontexte ideí čechoslovakizmu skôr vyhýbajú a nekladú si žiadne otázky o vzťahoch a podobnostiach/rozličnostiach vo vnímaní a prístupe k umeniu na území Českej republiky a Slovenska (čím sa ukazuje, že pre odborníkov z Českej republiky tak dodnes aspoň čiastočne platí zažitý pohľad „československý“ rovná sa „český“). Na tento výskum nadväzuje aj súbor štúdií koncipovaný a editovaný Milenou Bartlovou *Co bylo*

---

³ Jan Rychlík, *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914 – 1992*, Praha 2012, s. 109.

⁴ Marta Filipová, *The Construction of a National Identity in Czech Art History*, *Centropa* 8, 2008, č. 3, s. 257 – 271, cit. s. 266.

*Československo? Kulturní konstrukce státní identity.*⁵ Ten však tiež v mnohom potvrdzuje už spomenutý zažitý postoj "československý" rovná sa "český". Dizertačná práca na tento výskum nadväzuje a rozširuje o prieskum problematiky, ktorej doteraz nebola venovaná pozornosť.

Na Slovensku v súčasnosti umenovedná literatúra pracuje v tejto súvislosti predovšetkým s pojmom *slovenský mýtus*,⁶ ktorý sa ako umeleckohistorický pojem etabloval vďaka rovnomennej výstave Slovenskej národnej galérie a Slovenského národného múzea z rokov 2005 – 2006. Tento pojem zahŕňa nielen programové zameranie sa na zobrazovanie vidieckeho ľudu a jeho folklóru, ale celkovo „vytváranie obrazu, spodobenie slovenskosti, predstavenie vlastnej tváre, vlastnej podoby“.⁷ Časť umelcov sa skutočne v snahe stvoriť to pravé „slovenské“ umenie v tomto období zamerala na ľudové motívy a folklór využívajúc viac, či menej modernistické formálne postupy. Orientácia na folklór a zdôrazňovanie tradície však podľa v súčasnosti panujúceho názoru zabránila využívaniu progresívnejších, či radikálnejších výtvarných postupov.⁸

Práca sa zameriava na otázky v akom vzťahu bola novovznikajúca „slovenská“ moderna k „českej“ moderne a vice versa a ako šírenie idey čechoslovakizmu formovalo umenie a vnímanie umenia v Čechách (a Morave) a na Slovensku.

---

⁵ Vid' Milena Bartlová (ed.), *Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní identity*, Praha 2017.

⁶ Ján Abelovský - Katarína Bajcurová, *Výtvarná moderna Slovenska. Maliarstvo a sochárstvo 1890 – 1949*, Bratislava 1997 alebo Aurel Hrabušický (ed.), *Slovenský mýtus* (kat. výstavy), Bratislava 2005 alebo Katarína Bajcurová (ed.), *Slovenský obraz (anti - obraz). 20. storočie v slovenskom výtvarnom umení* (kat. výstavy), Bratislava 2008.

⁷ Aurel Hrabušický, *Slovenský mýtus* (kat. výstavy). Bratislava 2005, s. 7.

⁸ Vid' Ján Abelovský – Katarína Bajcurová (pozn. 6).

Cieľ práce

Cieľom dizertačnej práce je revidovanie pohľadu na tému, ktorá je v Českej republike, tak aj na Slovensku považovaná za preskúmanú, a to v kontexte ideového konštruktú, na ktorom bola založená prvá republika - čechoslovakizmu. Ukazuje sa však, že kvôli stagnácii komunikácie medzi odborníkmi z Českej republiky a zo Slovenska, respektíve kvôli záujmu odborníkov len o problematiku „svojej“ moderny (samozrejme v širších stredoeurópskych, európskych a svetových kontextoch), a to kvôli zdanlivo rôznym, nesúvisiacim umeleckým, či teoretickým problémom, ktoré výtvarníci/kritici umenia/teoretici umenia na území týchto štátov v období prvej republiky riešili. Iný uhol pohľadu umožňuje klásť si iné, nové otázky, ktoré doteraz položené neboli. Práca sa tak zameriava na skryté súvislosti a prípadné vzťahy medzi českou a slovenskou modernou, a tiež stavia do juxtapozície postoje (vedomé i latentné) a z nich vyplývajúce aktivity umeleckých scén v Čechách, Morave a na Slovensku voči oficiálnej myšlienke a politike čechoslovakizmu. Z tohto dôvodu bola potrebná predovšetkým podrobná analýza umeleckohistorickej, ale aj dobovej literatúry venujúcej sa ako teórii, tak aj kritike výtvarného umenia (so zameraním predovšetkým na maliarstvo a sochárstvo), a následné rozkrývanie prípadných súvislostí, komparácií rôznych prístupov umelcov, teoretikov, ale aj oficiálnych predstaviteľov štátu k predstavám o umení ako reprezentácii novovzniknutého štátu, či celkovo o smerovaní umenia v novovzniknutom spoločnom štáte.

Metodologické východiská práce

Z môjho pohľadu zohrávajú pri analýze česko-slovenských vzťahov na poli umenia dôležitú úlohu dva momenty – konštrukcia národnej identity a rola inteligencie pri tejto konštrukcii. Preto vo svojej práci využívam a prepájam teórie charakterizujúce, ako sa národná identita, ako svojho druhu kolektívna identita, vytvára a akú úlohu pritom zohráva inteligencia. Vychádzam pri tom z teórii nacionalizmu formulovaných predovšetkým Benedictom Andersonom, Florianom Znanieckim, Miroslavom Hrochom, Anthonyom D. Smithom, Ericom J. Hobsbawmom. Benedict Anderson vo svojej známej práci *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* k nacionalizmu nepristupuje ako k ideológii, ale ako k akejsi podmienke ustanovujúcej kolektívnu identitu. Jeho podstatu analyzuje antropologicky a prirovnáva ju k „príbuzenstvu“ alebo „náboženstvu“. Preto aj národ je preňho spoločenstvo vytvorené v predstavách ľudí. Príslušníci národa sa totižto identifikujú navzájom na základe abstraktnej idey národa bez toho, aby sa navzájom priamo stretli alebo len vôbec mali možnosť sa stretnúť.

Podobne aj Florian Znaniecki vo svojej práci *Modern Nationalities* tvrdí, že individuálni lídri vytvárajú národnú kultúru syntetizovaním tradičných regionálnych kultúr. Veria, že masy, ktoré zdieľajú rovnakú kultúru patria do rovnakého národa. Títo lídri, ich nasledovatelia a sponzori participujúci na raste národnej kultúry vytvárajú, postupne s jej rozširovaním, rozrastajúcu sa, koherentnú, intelektuálnu komunitu aktivovanú ideálom kultúrnej a sociálnej solidarnej národnej spoločnosti. Tá by mala zahŕňať všetkých ľudí, ktorých ľudové kultúry sa pokladajú vo svojej podstate za rovnaké, a u ktorých sa vytvára predpoklad, že zdieľajú rovnaké historické pozadie.⁹ Pod vplyvom individuálnych lídrov sa masy nacionalizujú a rozšíri sa sociálna solidarita založená na zdieľaní spoločnej národnej kultúry, čo sa deje predovšetkým prostredníctvom vzdelania a propagácie/propagandy.¹⁰ Títo individuálni lídri jednáajú nezávisle na mocenských skupinách akými sú štát, vláda, cirkev alebo ekonomicky dominantná trieda, avšak častokrát získavajú sponzorov alebo nasledovateľov. Môžu nimi byť literáti, historici, etnografi, filozofi, vedci, ale aj umelci.¹¹ Teda vrstva inteligencie, ktorá sa snaží formovať moderný národ. V súvislosti s teóriami nacionalizmu sa tiež opieram o známy pojem

---

⁹ Florian Znaniecki, *Modern Nationalities*, Urbana 1952, s. 24 – 25.

¹⁰ Ibidem, s. 24 – 25.

¹¹ Florian Znaniecki (pozn. 9), s. 24 – 25.

vynachádzania tradícií (*invented tradition*) a implicitne aj o teóriu nacionalizmu *malých národov* Miroslava Hrocha.

Dôležitá je tiež teória Antonyho D. Smitha o konštrukcii národných identít.¹² V priebehu vytvárania národných identít sa podľa neho vedú kultúrne vojny, pričom rozlišuje dva typy. Prvou je kultúrna rezistencia voči imperiálnemu kozmopolitizmu alebo jej koloniálne varianty, prípadne rezistencia voči kultúrnemu vplyvu silnejších susedov. Jedným z príkladov, ktoré uvádza je rezistencia Slovákov voči dominantnejšej českej kultúre. Druhým typom je kultúrna vojna „synov proti otcom“, kedy sa sekulárna inteligencia otočí voči staršej generácii vyznávajúcej tradíciu v snahe mobilizovať démotické etnikum (*demotic ethnies*) a vytvoriť z neho politický národ.¹³ Veľmi podobne uvažuje aj Antonio Gramsci, keď hovorí o kultúrnej hegemonii a kontra-hegemonii, ktorá pomáha charakterizovať mocenskú konfiguráciu sociálnych skupín. Kultúrnu hegemoniu môžeme vnímať ako formu kultúrneho vodcovstva založeného na konsenze, keďže v akejkol'vek netotalitnej spoločnosti víťazia isté kultúrne formy, myšlienky alebo vplyvy nad inými. Kultúra založená na obecnom súhlase je súčasťou občianskej spoločnosti,¹⁴ pričom všeobecný konsenzus je zabezpečený šírením a popularizáciou svetonázoru vládnucej skupiny. Hegemonia sa tak uskutočňuje prostredníctvom kultúrnych hodnôt, noriem, názorov, presvedčenia, mýtov a tradície, ktoré sa na prvý pohľad javia, že sú mimo vládny alebo triedny systém, avšak v skutočnosti sa ich prostredníctvom utužuje existujúci mocenský poriadok.¹⁵ Hegemonia ako každý mocenský vzťah je dynamická a v jej opozícii stojí tzv. kontra-hegemonia, ktorá označuje sociálnu alebo mocenskú formáciu odlišujúcu sa od vládnucej. Tá tak neustále čelí kontra-hegemonným praktikám podriadených sociálnych skupín, čo zabezpečuje jej netotalitný charakter.¹⁶

V práci tiež využívam niektoré premisy autorov postkoloniálnych štúdií popisujúce mechanizmy mocenských vzťahov pričom je pre mňa zásadná otázka, či je možné aplikovať ich aj na mikrovzťahy v rámci skupiny, ktorá je pri pohľade „zvonku“ považovaná za homogénnu. V najširšom slova zmysle ide o idey *odlišnosti (difference)* a *inakosti*

---

¹² Anthony D. Smith, *National Identity*, Reno 1993

¹³ Florian Znaniecki (pozn. 9), s. 67-68.

¹⁴ Antonio Gramsci, ktorý sa konceptu hegemonie dlhodobo venoval, rozlišoval dva typy spoločnosti, politickú a občiansku, pričom politická spoločnosť je podľa neho charakterizovaná priamou vládou štátnych inštitúcií akými sú ústredné orgány, polícia, či armáda a občianska spoločnosť je založená na dobrovoľne vytvorených inštitúciách, akými sú škola, rodina alebo spolok. Cit. podľa: Edward W. Said (pozn. 27), s. 17.

¹⁵ Thomas R. Bates, Gramsci and the Theory of Hegemony, in: *Journal of the History of Ideas*, Vol. 36, No. 2 (Apr. - Jun., 1975), s. 351-366, cit. s. 352.

¹⁶ *Ibidem*, s. 51.

(*otherness*),¹⁷ ktoré sa formujú prostredníctvom binarít vytvárajúcich deliacu čiaru medzi „Východom“ a „Západom“: spiatocnosť a ľudovosť oproti progresívnej modernosti, nevyspelosť oproti rozvinutosti a pasivita a status obeť oproti neobmedzenej aktivite (*unhindered agency*).¹⁸ Ak vnímame „Východ“ ako koncept či paradigmu zisťujeme, že jeho hranica je fluidná a každé spoločenstvo si vytvára svoj „Východ“.¹⁹ Koncept „Orientu“, či „Východu“ tak slúži ako negatívna definícia „Západu“,²⁰ kde „my“ sa definuje vymedzením sa od „oni“.

V kontexte strednej a východnej Európy sa v histórii umenia tejto problematike venoval najmä Piotr Piotrowski, ktorý v súvislosti s orientalizáciou „Toho druhého/Iného“ (*Other*) tvrdí, že pozícia ne-západného a ne-európskeho „Druhého/Iného“ je prirodzene iná ako v prípade strednej a východnej Európy, kde „Ten druhý/Iný“ sa pohybuje v európskom kultúrnom rámci, aj keď je to na jeho okraji. V zmysle postkoloniálneho diskurzu nie je skutočne „Tým druhým/Iným“ (*Other*). Piotrowski ho nazýva pojmom vypožičaným od Bojany Pejić²¹ - „blízky Iný“ (*close Other*) alebo „nie-celkom-Iný“ (*not-quite-Other*).²²

---

¹⁷ James Hodkinson-John Walker, Introduction, in: James Hodkinson-John Walker-Shaswati Mazumdar_Johannes Feichtinger (eds.), *Deploying Orientalism in Culture and History. From Germany to Central and Eastern Europe*, Rochester 2013, s. 1 – 15, cit. s. 5.

¹⁸ Katarzyna Murawska-Muthesius, Welcome to Slaka, *Third Text XVIII*, 2005, č. 1, s. 25 – 40, s. 32.

¹⁹ Sarah Lemmen, Noncolonial Orientalism? Czech Travel Writing on Africa and Asia around 1918, in: James Hodkinson – John Walker – Shaswati Mazumdar – Johannes Feichtinger (eds.), *Deploying Orientalism in Culture and History. From Germany to Central and Eastern Europe*, s. 209 – 227, cit. s. 211

²⁰ Edward W. Said, *Orientalismus. Západní koncepce Orientu*, Praha, 2008, s. 11.

²¹ Bojana Pejić and David Elliott (eds.), *After the Wall: Art and Culture in Post-Communist Europe*, katalóg výstavy, Moderna Museet, Stockholm, 1999, s. 120.

²² „The non-European „other“ is a real „other“, while the Central or Eastern European other is a „not-quite-other“ or a „close other“.“ Cit. podľa: Piotr Piotrowski, Toward a Horizontal History of the European Avant-Garde, in: Sascha Bru - Peter Nicholls (eds.), *European Avant-Garde and Modernism Studies*, Berlin 2009, s. 49-58, s. 52.

Základná štruktúra práce

1. Úvod

2. Teoretický kontext (Slovenský mýtus ako kultúrna rezistencia)

Úvodná časť práce zasadzuje problematiku do historického, sociologického a politického kontextu. Prvá kapitola sa venuje analýze česko-slovenských kultúrnych vzťahov na základe teórií nacionalizmu (Benedikt Anderson, Florian Znaniecki, Anthony D. Smith, atď.) a metodologických prístupov k dejinám umenia venujúcich sa konštrukcii identity prostredníctvom umenia (Agnieszka Chmielewska) s použitím postkoloniálnych teórií (Edward Said, Maria Todorova) v ne-koloniálnych situáciách, teórií zameraných na problematiku vzťahov centier a periférií (Piotr Piotrowski) a hegemoniu a kontrahegemoniu v kultúrnych vzťahoch (Antonio Gramsci).

3. Genéza vzťahov medzi umeleckými scénami v Čechách, na Morave a na Slovensku (Od československej vzájomnosti k vzájomnosti československej)

Vzťahy medzi Čechmi a Slovákmi založené predovšetkým na jazykovej blízkosti môžeme sledovať už od obdobia emancipačných hnutí v 19. storočí. Avšak od rovnakého momentu nachádzame aj korene vzájomných nedorozumení a stereotypov, ktoré sa stali jedným z faktorov formujúcich vzájomné vzťahy až do súčasnosti. A zatiaľ čo sa pre Čechov československá identita v podstate zhodovala s českou a paternalisticky zahŕňala aj ľudí žijúcich na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi, Slováci mali potrebu vytvoriť a definovať vlastnú *slovenskú* identitu. Druhá kapitola tak sleduje vývoj česko-slovenských vzťahov pred prvou svetovou vojnou a zameriava sa na tzv. *československú vzájomnosť* podporovanú určitými kruhmi českej a slovenskej inteligencie v Rakúsko-Uhorsku. Ide v nej predovšetkým o sondy do obdobia pred vznikom Československa. Snahou však nie je zmapovať tieto vzťahy komplexne, ale skôr výberovo poukázať na ich vznik a vývoj. Špecificky sa tak venuje Československej národopisnej výstave, spolkom Detvan a Československá jednota zameriavajúcim sa na propagáciu českoslova(e)nskej vzájomnosti, výtvarnému regionalizmu moravsko – slovenského pomedzia a jeho vzťahom ku Grupe uhorsko – slovenských umelcov, prvému „slovenskému“ umeleckému časopisu Umelecký hlas, či cestám českých umelcov za krajinou Slovenska a predovšetkým za „neskazeným, autentickým, rázovitým“ ľudom, ktoré položili základy romantizujúcej exotizácie slovenskej krajiny a dedinského prostredia.

4. Postoje a aktivity dobových umelcov/kritikov/teoretikov (Hľadanie slovenského umenia)

Kapitola sa venuje potrebe hľadanie slovenskosti v umení. Po prvej svetovej vojne bolo hľadanie novej národnej, či štátnej identity v novej geopolitickej situácii trendom novovzniknutých štátov. Sebaaprezentácia týchto štátov skrze vizuálnu kultúru oscilovala medzi dvoma pólmi – tradíciou a inováciou, aj keď s častejším príklonom k tradícii. Aj územie Slovenska sa stalo súčasťou nového štátneho celku a Slováci sa z pozície menšiny postupne, od poslednej štvrtiny 19. storočia, podliehajúcej nútenej maďarskej jazykovej a kultúrnej asimilácii dostali do pozície štátotvorného národa. Idea čechoslovakizmu zakotvená v ústave bola fikciou, na základe ktorej v zmysle zásady sebaurčenia národov mohol nový demokratický štát vzniknúť napriek tomu, že po svojom predchodcovi, Rakúsko-Uhorskej monarchii, zdedil multietnickú štruktúru. Spolu s konštrukciou jednotného československého národa vznikali postupne aj snahy o „vynájdenie“ spoločnej československej histórie a tiež kultúry. Českí historici sa snažili dokázať, že dejiny Čechov a Slovákov pred rokom 1918 je možné chápať ako jeden celok, čo sa premietlo do oficiálnych učebníc a vedecko-populárnych štúdií. Ale podobne, ako sa nepodarilo skonštruovať spoločný československý príbeh, nepodarilo sa skonštruovať ani jednotné československé umenie, a to nielen pred rokom 1918, ale ani po ňom.

Táto kapitola sa zameriava na konštrukciu národnej identity prostredníctvom a v rámci výtvarného umenia. Venuje sa podrobnejšie ako inštitucionálnemu rámcu, „poslovenčovaniu“ umeleckých pamiatok a dejín umenia, výtvarnej kritike a písaniu o umení, ktoré častokrát suplovali novinári a literáti a tiež umelcom programovo pracujúcim na tvorbe identity „slovenského“ umenia, a to nie len prostredníctvom svojej tvorby, ale aj písaním o nej. Túto problematiku rámujem a prehodnocujem ako vo vzťahu k oficiálnej ideológii čechoslovakizmu, tak ku vzťahom k českému umeleckému prostrediu.

Programovo slovenskí umelci však tvorili len jednu skupinu umelcov v prúde rodiacej sa moderny na Slovensku. Okrem toho sa predstava o tom, ako by *slovenské* umenie malo vyzeráť v priebehu dvadsiatych rokov ešte len kryštalizovala. Vznik Československa a idea čechoslovakizmu zastihla mnohých umelcov, ktorí sa po prvej svetovej vojne ocitli v rámci nových hraníc, nepripravených. Žijúc v mnohonárodnostnom Rakúsko – Uhorsku necítili potrebu konštituovať svoju identitu na základe príslušnosti k národu. Umelci sa vymedzovali v tomto smere skôr príslušnosťou k nejakému regiónu. Zaujímavým príkladom je veľká spolitizovaná debata o reprezentácii „slovenského národa“ prostredníctvom umenia, ktorá sa strhla ako reakcia na košickú (1922) a následne bratislavskú (1924) výstavu košického umelca

Antona Jaszuscha a v protiklade k tomu nezaujem o jeho diela v českom prostredí. Otázka, či sú jeho diela slovenské alebo nie sa stala hlavným nástrojom interpretácie jeho diela a kritériom jeho kvality. Dobrým príkladom sú aj Košice dvadsiatych rokov, v ktorom žili vedľa seba Maďari, Slováci, Židia a po roku 1918 aj Česi, a ktoré sú v umenovednej literatúre prezentované ako kozmopolitné, tolerantné mesto, ktoré sa muselo s novou situáciou vyrovnat'. Umenie Košíc dvadsiatych rokov a fenomén tzv. košickej moderny na prvý pohľad s budovaním národnej identity nemá nič spoločné, avšak aj tu je táto myšlienka latentne prítomná. Ideu „čechoslovakizmu“ a nového štátu prišiel do pohraničných Košíc upevniť poverený správca Východoslovenského múzea Josef Polák, rodák z Prahy, ktorý mal spolu s ďalšími českými úradníkmi zabezpečiť správu mesta po odchode maďarských úradníkov. Činil tak nielen prostredníctvom výstav, prednášok, divadla, vlastivedných prechádzok, ale aj zriadením umeleckej školy, či verejnej knižnice pri Východoslovenskom múzeu. Z môjho pohľadu zohrával podobnú úlohu ako Josef Polák v Košiciach aj Josef Vydra v Bratislave pri zakladaní a práci pre Školu umeleckých remesiel, ktorá nasledovala dobovo najprogressívnejšie metódy umeleckého vzdelávania a bola propagátorom modernizmu na Slovensku. Svojím prístupom balansovali medzi slovenským a československým (českým) nacionalizmom na umeleckej scéne na Slovensku - z podstaty svojich funkcií reprezentovali československú štátnu ideu, avšak neprejavovali sa tak centralisticky ako napríklad niektorí českí profesori na Univerzite Komenského a stáli tiež mimo mocenských bojov umeleckých spolkov.

5. Záver (Epilóg: Dvojaká pamäť dejín umenia)

Prítomnosť mnohých českých umelcov, historikov umenia či kritikov na území Slovenska, ich pochopenie, či častokrát nepochopenie formujúceho sa slovenského výtvarného prostredia a celkovo centralistická politika Československa značne ovplyvňovali výtvarnú obec na území Slovenska, a to či už v zmysle kultúrnej hegemonie alebo v reakcii na ňu a potrebe vymedziť sa. Dizertačná práca tak sleduje akým spôsobom práve česko – slovenské kultúrne vzťahy pomáhali formovať kánon slovenského umenia a v závere reviduje aj umeleckohistorické prístupy k tejto problematike od konca druhej svetovej vojny až do súčasnosti. Po druhej svetovej vojne a opustení idey jedného národa začali historici umenia na českej aj slovenskej strane pri reflexii medzivojnového umenia operovať vo vlastných národných rámcoch, čím sa mnoho súvislostí vyplývajúcich zo vzájomných vzťahov vytratilo. V súčasnosti nachádzame záujem o vzťahy medzi umením v Čechách a na Slovensku nielen v období prvej republiky, ale aj pred ním, predovšetkým na českej strane, ktorá akoby dobiehala “staré resty“. Na Slovensku

sa otázky česko-slovenských vzťahov v medzivojnovom umení považujú za „vyriešené“, dejiny umenia na Slovensku sa obmedzujú na ich konštatovanie. Pri problematike konštrukcie národnej identity slovenského umenia prehliadajú jej historicitu a k hľadaniu „slovenskosti“ v umení pristupujú ako k niečomu prirodzenému, ako ku fenoménu vychádzajúcemu zo samého seba.

Výberový zoznam literatúry

Abelovský Ján – Bajcurová Katarína, *Výtvarná moderna Slovenska. Maliarstvo a sochárstvo 1890 – 1949*, Bratislava 1997

Anderson Benedict, *Představy společnosti*, Praha 2008

Bajcurová Katarína (ed.): *Slovenský obraz (anti - obraz). 20. storočie v slovenskom výtvarnom umení* (kat. výst.), Bratislava 2008

Bakoš Ján, Český dejepis umenia a Slovensko, *Umění XXXIV*, 1986, č. 3, s. 211 – 228

Bakoš Ján, *Periféria a symbolický skok*, Bratislava 2000

Bartetzki Arnold – Dmitreva Marina - Troebst Stefan (eds.), *Neue Staaten – neue Bilder? Visuelle Kultur im Dienst staatlicher Selbstdarstellung in Zentral- und Osteuropa seit 1918*, Köln 2005

Bartlová Milena, *Naše, národní umění*, Brno 2009

Bartlová Milena (ed.), *Budování státu. Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*, Praha 2015

Bartlová Milena (ed.), *Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní identity*, Praha 2017

Bartošová Zuzana, Národná verzus európska podoba výtvarného symbolizmu (s prihliadnutím na diela Martina Benku, Antona Jasuscha, Arpáda Murmanna, Jána Koniarika a ich interpretácie), Eva Maliti/Marián Andričík (eds.), *Symbolizmus v kontextoch a súvislostiach*, Bratislava 1999, s. 347 – 366

Bartošová Zuzana – Lešková Lena (eds.), *Košická moderna a jej presahy*, Košice 2013

Bates Thomas R., Gramsci and the Theory of Hegemony, in: *Journal of the History of Ideas*, Vol. 36, No. 2 (Apr. - Jun., 1975), s. 351-366

Berg Hubert F., van den – Głuchowska Lidia (eds.), *Transnationality, Internationalism and Nationhood. European Avant-Garde in the First Half of the Twentieth Century*, Leuven 2013

Ciulisová Ingrid, *Dejepis umenia na Slovensku. Vybrané kapitoly*, Bratislava 2011

Clegg Elisabeth, *Art, Design & Architecture in Central Europe 1890 – 1920*, New Haven 2006

- Dikovitskaya Margaret, A Response to Ekaterina Dyogot's Article: Does Russia Qualify for Postcolonial Discourse?, *ARTMargins*, 30 January 2002
- Dyogot Ekaterina, How to Qualify for Postcolonial Discourse, *ARTMargins*, 1 November 2001
- Filipová Marta, Peasants on display: The Czechoslovak Ethnographic Exhibition of 1895, *Journal of Design History XXIV*, 2011, č. 1, s. 15 – 36
- Filipová Marta, The Construction of a National Identity in Czech Art History, *Centropa VIII*, 2008, no. 3, s. 257 – 271.
- Filipová Marta, *The Construction of National Identity in the Historiography of Czech Art* (dizertačná práca), Department of the History of Art, University of Glasgow, Glasgow 2008
- Filipová Marta, *Modernity, History, and Politics in Czech Art*, New York, 2020
- Gabzdilová Soňa, *Vybrané aspekty postavenia maďarskej minority na Slovensku v rokoch 1918 – 1929*, Košice 2011
- Gramsci Antonio, *Sešity z vězení*, Praha 1959
- Hobsbawm Eric - Ranger Terence (eds.), *The Invention of Tradition*, Cambridge 1983
- Hofman Jan, *Staré umění na Slovensku*, Praha 1930
- Hrabušický Aurel (ed.), *Slovenský mýtus*, Bratislava 2005
- Chadraba Rudolf a kol. (eds.), *Kapitoly z českého dějepisumu umění II*, Praha 1986
- Chmielewska Agnieszka, National art and the theory of nationalism, in: Jerzy Malinowski (ed.), *History of Art History in Central, Eastern and South – Eastern Europe. Vol. 2*, Toruń 2012, s. 97 – 103
- Chmielewska Agnieszka, National Style in the Second Polish Republic: artists and the image of the newly created style, in: Jacek Purchla - Wolf Tegethof (eds.), *Nation. Style. Modernism*, Cracow, 2006, s. 185 – 198
- Jaksicsová Vlasta, *Kultúra v dejinách dejiny v kultúre. Moderna a slovenský intelektuál v siločiarach prvej polovice 20. storočia*, Bratislava 2012
- Kiss – Szemán Zsófia, *Anton Jasusch – pútnici nebies*, Bratislava 2017

- Kiss – Szemán Zsófia, Výtvarná diskusia o tvorbe Antona Jasuscha v roku 1924. „*Mravné popravenie jedného Slováka*“ alebo „*gigantická práca a tvorba jedného slovenského umelca*“, *ARS XLII*, 2009, č. 1, s. 94 – 107
- Kiss - Szemán Zsófia (ed.), *Košická moderna. Umenie Košíc v dvadsiatych rokoch 20. storočia. I. časť medzinárodného projektu 2010 – 2013*, Košice 2010
- Kováč Dušan a kol., *Na začiatku storočia 1901 – 1914*, Bratislava 2004
- Kováč Dušan, *Slováci&Česi. Dejiny*, Bratislava 1997
- Lešková Lena (ed.), *Košická moderna. Umenie Košíc v dvadsiatych rokoch 20. storočia*, Košice 2013
- Lipták Ľubomír, *Slovensko v dvadsiatom storočí*, Bratislava 2011
- Mojžišová Iva, *Škola moderného videnia. Bratislavská ŠUR 1928 – 1939*, Bratislava 2013
- Murawska-Muthesius Katarzyna, Welcome to Slaka, *Third Text XVIII*, 2005, č. 1, s. 25 – 40
- Orišková Mária, Modernistické kategórie a „nezápadný“ modernizmus, in: Jiří Ševčík – Pavlína Morganová – Terezie Nekvindová – Dagmar Svatošová (eds.), *České umění 1980 – 2010*, Praha 2011, s. 291 – 293
- Pejić Bojana – David Elliott (eds.), *After the Wall: Art and Culture in Post-Communist Europe*, katalóg výstavy, Moderna Museet, Stockholm, 1999, s. 18–29
- Petrasová Taťána – Švácha Rostislav (eds.), *Dějiny umění v českých zemích 800 – 2000*, Praha 2017
- Piotrowski Piotr, Toward a Horizontal History of the European Avant-Garde, in: Sascha Bru - Peter Nicholls (eds.), *European Avant-Garde and Modernism Studies*, Berlin 2009, s. 49-58
- Pravdová Anna –Hubatová – Vacková Lada, *První republika. 1918 – 1938 (kat. výstavy)*, Praha 2018
- Rychlík Jan, *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914 – 1992*, Praha 2012
- Said Edward W., *Orientalismus. Západní koncepce Orientu*, Praha 2008
- Saučín Ladislav, *Výtvarné umenie na východnom Slovensku 1918 – 1938*, Košice 1964
- Smith Anthony D., *National Identity*, Reno 1993

Szczerski Andrzej, *Imaging Universalism: Democracy and National Style in Central Europe ca. 1900*, *Centropa VIII*, 2008, no. 1, s. 16 – 25

Štraus Tomáš, *Anton Jasusch a zrod východoslovenskej avantgardy dvadsiatych rokov*, Bratislava 1966

Thiess Anne-Marie, *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*, Brno 2007

Todorova Maria, *Imagining the Balkans*, New York, 2009

Váross Marian, *Slovenské výtvarné umenie 1918 – 1945*, Bratislava 1960

Wagner Vladimír, *Dejiny výtvarného umenia na Slovensku*, Trnava 1930

Wagner Vladimír, *Profil slovenského výtvarného umenia*, Turčiansky svätý Martin 1935

Werner Michael – Zimmermann Bénédicte, *Beyond Comparison: Histoire Croisée and The Challenge of Reflexivity*, *History and Theory XLV*, February 2006, s. 30 – 50

Winkler Tomáš – Eliáš Michal a kol., *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*, Martin 2003

Winter Tomáš - Machalíková Pavla (eds.), *Jdi na venkov! Výtvarné umění a lidová kultura v českých zemích 1800 – 1960*, Praha 2019

Zabel Igor, “My” a ti “Jiní”, in: Jiří Ševčík - Pavlína Morganová - Terezie Nekvindová -Dagmar Svatošová, *České umění 1980 – 2010*, Praha 2011, 303 – 312

Znaniecki Florian, *Modern Nationalities*, Urbana 1952

Profesný životopis

JUDr. et Mgr. Lucia Kvočáková, Ph. D.

02/2017 – súčasnosť kurátorka rezidenčného programu MeetFactory, Praha

01/2017 – 02/2017 administrátorka inštitucionálnej podpory, MKČR, Praha

10/2011 – 03/2014 asistentka a organizátorka aukcií, Aukční dům Sýpka, Praha

Publikačná činnosť

Kvočáková Lucia, *Cesta ke slovenskému mýtu. Konstrukce identity slovenské moderny v kontextu ideje čechoslovakismu*, Vydavatelství FFUK 2020 (bude publikované)

Kvočáková Lucia – Sikora Piotr (eds.), *The New Dictionary of Old Ideas*, MeetFactory 2020

Kvočáková Lucia, *Fenomén košickej moderny a jeho hranice*, in: Csémyová Eva et al. (eds.), *Překračování hranic. Mezioborovost, migrace a mobilita v dějinách umění a příbuzných oborech*, Vydavatelství FFUK 2019, s. 78 - 96

Kvočáková Lucia, *Anton Jaszusch a konštrukcia identity slovenskej moderny*, bude publikované v konferenčnom zborníku *Tvůrce jako předmět dějin umění. Pozice autora po jeho „smrti“* (6. zjazd historikov umenia, 20.9.2018 – 21.9.2018, Praha)

Kvočáková Lucia, *Anton Jaszusch. Umělec jako nástroj mocenských vztahů*, *Umění* LXVI, 2018, č. 1-2, s. 43- 59 (Bienále mladých autorů časopisu *Umění* 2019 – čestné uznanie)

Kvočáková Lucia, *Přes hranice. Avantgardy ve střední Evropě 1908 – 1928*, *Art&Antiques*, 2018/2019, č. 12+1, s. 14 - 20